

УДК 351: 332.146.2  
© 2013

**Л.М. ВАСІЛЬЄВА,**  
доктор наук  
з державного управління

## ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЯК МЕХАНІЗМ СТРАТЕГІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

*Визначено пріоритетні напрями інвестиційно-інноваційної політики держави в аграрному секторі. Сформульовано ряд актуальних концептуальних положень, які доцільно враховувати при розробці стратегії та політики інноваційного розвитку аграрного сектору України.*

Україна обрала шлях розвитку національної економіки за інноваційною моделлю. Це означає, що головним джерелом економічного зростання мають стати нові наукові знання, а рушійною силою – механізми їх розширеного продукування і комерційного використання. На цьому наголошується і в Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року. У процесі виконання Програми формується інвестиційно-інноваційна модель розвитку сільського господарства, що зумовлено посиленням конкурентної боротьби на ринку сільськогосподарської продукції та інтеграції України у міжнародний економічний простір [11]. Як зазначають П.Т. Саблук, В.П. Ситник, Ю.Я. Лузан, М.Ф. Кропивко та інші, реформування управління аграрним сектором є стимулювання інноваційного розвитку агропромислового виробництва та ринку інновацій і на цій основі підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції [7]. У науковій літературі питанню інноваційних процесів в аграрному секторі приділяється значна увага вітчизняних науковців. Серед них: Л.К. Безчасний [1], С.А. Володін [3], В.Є. Воротін [4], М.В. Гаман [5], М.Ф. Кропивко [7], Ю.Я. Лузан [7], П.Т. Саблук [7], В.П. Ситник [7], О.Г. Шпикуляк [12] та інші. Проте питання інноваційного розвитку аграрного сектору України виявилось недостатньо розробленим, практично не розглядалося в комплексі, що спричинило відсутність обґрунтованої довгострокової концепції розвитку ринку інновацій та ін-

новаційного розвитку аграрного сектору й стратегії державної інноваційної політики. Тому **поставлено завдання доцільності** комплексного підходу до стимулювання інноваційної активності в аграрному секторі та визначення подальших напрямів розвитку інвестиційно-інноваційної політики держави на основі результатів дослідження.

Світова історія має великий досвід подолання кризових явищ в економіці, корисний для розробки інноваційних стратегій. Це різноманітні теорії, моделі економічного зростання, які ґрунтуються на державній підтримці інноваційної діяльності, створенні сприятливого “інноваційного клімату”. Постійне вдосконалення засобів та предметів праці, технології виробництва і його організації є головною рушійною силою розвитку продуктивних сил та економічного зростання кожної країни. Конкурентна боротьба за ринки збуту відбувається насамперед через змагання в інноваційній сфері. Так, країна, що стоїть осторонь від “інноваційних змагань”, опиняється останньою в ієрархії розвитку світової спільноти [1].

Місце та роль інноваційної політики в структурі державного регулювання економіки визначаються особливостями інноваційного процесу як об’єкта управління. Він більшою мірою, ніж інші елементи НТП, пов’язаний з товарно-грошовими відносинами. Ця обставина цілком переконливо виявляється в умовах регульованої ринкової економіки капіталістичних країн. Основна маса інноваційних процесів

реалізується тут приватними компаніями різного рівня та масштабу, і такі процеси виступають, зрозуміло, не як самостійна мета, а як засіб кращого вирішення виробничих і комерційних задач компанії, що домагається високої прибутковості.

Державна інноваційна політика в промислово розвинених країнах спрямована на створення сприятливого економічного клімату для здійснення інноваційних процесів і є, очевидно, сполучною ланкою між сферою “чистої” (академічної) науки і завданнями виробництва [4].

У цілому роль держави в області підтримки інновацій можна звести, не претендуючи на повноту викладеного, до таких моментів: держава сприяє розвитку науки, у тому числі прикладної, та підготовці наукових й інженерних кадрів (основне джерело інноваційних ідей); у рамках більшості урядових відомств існують різноманітні програми, спрямовані на підвищення інноваційної активності бізнесу; державні замовлення, переважно у формі контрактів, на проведення НДДКР (науково-дослідні, дослідно-конструкторські та технологічні роботи) забезпечують початковий попит на велику кількість нововведень, які потім знаходять широке застосування в економіці країни; фіскальні та інші елементи державного регулювання формують стимулюючий вплив зовнішнього середовища, і обумовлюють ефективність та необхідність інноваційних рішень окремих підприємств; держава виступає в ролі посередника у справі організації ефективної взаємодії академічної та прикладної науки, стимулює кооперацію в області НДДКР.

Як зазначає М.В. Гаман, інноваційна діяльність, тим більше така, що поширюється на міждержавний рівень, може бути ефективною лише за наявності чітко працюючої системи державного управління нею, стабільного правового поля, яке регламентуватиме права, обов'язки та “правила гри” суб'єктів інноваційної діяльності, створюватиме умови для її стимулювання [5].

Згідно із Законом України “Про інно-

ваційну діяльність” головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енергозберігаючих та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції [6].

М.О. Макаров вважає, що ринок інноваційної продукції та інноваційних послуг, як і будь-який інший ринок, є системою, що саморегулюється. Однак інноваційна діяльність не може відбуватися в некерованому режимі й держава повинна впливати на даний процес [10].

На нашу думку, рівноважний стан аграрної економіки означає, що вона почне функціонувати переважно на основі ринкових механізмів за державної підтримки формування необхідних інститутів розвитку. Перехід на інноваційний шлях передбачає не тільки модернізацію технологій виробництва аграрної продукції, а й зміну галузевої структури, форм організації виробництва та методів управління. У разі продовження активної діяльності державних та місцевих органів управління з бюджетної підтримки аграрного сектору можна реально завершити специфікацію прав власності на землю в аграрних підприємствах, формування інфраструктури збуту агропродукції. Будуть помітні й результати першого етапу модернізації аграрного виробництва на інноваційно-інвестиційній основі.

Загальновідомо, що, по-перше, інновації забезпечують підвищення ефективності виробничо-комерційної діяльності, а по-друге, інвестиції можуть бути залучені тільки в ефективне підприємство. Таким чином, інновації відкривають шлях інвестиціям. Водночас інновації – не що інше як інтелектуальні інвестиції, які разом із фінансовими та матеріальними інвестиціями забезпечують нарощування капіталізації науково-виробничої бази. Найефективніше

цей капітал використовується в інтегрованих великотоварних підприємницьких формуваннях, від розвитку яких залежить конкурентоспроможність вітчизняної економіки [3].

Функціонування господарської системи в аграрній сфері, як і в будь-яких інших сегментах економіки за умов всеохоплюючого впливу конкурентного ринку, забезпечується інноваційною активністю економічних суб'єктів. Саме тому інноваційна діяльність є визначальним фактором успіху підприємницьких структур. Агросистема підсистема національної економіки потребує ефективного використання існуючого освітнього й наукового потенціалу, інноваційних технологій. Зазначені складові інноваційного процесу можуть бути реалізовані лише за умов запровадження відповідних форм та методів інноваційної діяльності. Вони є складовими національної інноваційної системи, яка включає дотичні до інноваційної діяльності інститути та інституції, покликані забезпечити розбудову конкурентоспроможних виробництв [12].

Суттєвим фактором підвищення ефективності підприємницької діяльності є запровадження інновацій, які повинні мати плановий та регулярний характер. Слід наголосити, що через консерватизм, властивий товаровиробникам-аграріям, вітчизняна аграрна продукція недостатньо конкурентоспроможна на внутрішньому ринку, що стримує розвиток АПК. У межах інноваційної моделі розвитку підприємництва створюються оптимальні умови для запровадження інновацій і, отже, забезпечується прогресивний розвиток галузі та реалізується один із механізмів підвищення ефективності підприємницької діяльності [8].

Пріоритетними напрямками інвестиційно-інноваційної політики держави в аграрному секторі є створення умов для переходу економіки регіону до інноваційно-інвестиційного розвитку: підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції шляхом впровадження європейських стан-

дартів якості; вдосконалення та оновлення асортименту відповідно до попиту споживачів; підвищення ефективності роботи сільськогосподарських підприємств за рахунок модернізації та введення нових виробничих потужностей; зростання обсягів продукції експорту; забезпечення нарощування випуску продукції, що сертифікована за світовими стандартами.

Екстенсивним розвитком аграрного виробництва неможливо досягти високих результатів. Низький рівень технологічного новаторства та неможливість трансферу технологій в аграрне виробництво призвели до ситуації, коли зарубіжні технології впливають на економічний розвиток більше, ніж вітчизняні інновації. Щорічне зростання постачання зарубіжних технологій спричинює залежність аграрного сектору України від інноваційної політики інших розвинених країн, де домінує положення належить транснаціональним корпораціям, що бачать в Україні ринок збуту власних агротехнологій, а не конкурента [12].

Однією з основних проблем формування інноваційної економіки в Україні є розрив інноваційних процесів між етапами наукових досліджень та реальних нововведень, який обумовлений відсутністю ефективного механізму трансформації наукових знань в інноваційні ідеї, придатні до практичного використання. У подоланні цієї проблеми важливу роль відіграє фінансування забезпечення всіх стадій, накопичення та реалізації знань. Так, в Україні законодавчо витрати на освіту встановлено не нижче 10 % ВВП, тоді як фактично вони коливаються від 4 до 5,6 % ВВП, а щодо НДДКР відповідні показники становлять 1,7 і 1,36 %. За державного фінансування науки 0,4 % ВВП, вона може виконувати лише функцію накопичення та передачі знань, сприяти розвитку освіти та культури, але не в змозі відігравати провідної ролі в її економічному житті. Пізнавальна функція науки з визнанням деяких її результатів на світовому рівні стає більш по-

мітною при витратах понад 0,4 %, а дієво впливати на економіку починає при 1,7 % і більше від ВВП [2].

У формуванні конкурентоспроможного аграрного виробництва важливе місце повинна посісти наука, яка потребує структурної перебудови й переорієнтації на розробки, необхідні для аграрного ринку. Чинник, пов'язаний з інтелектуальною складовою виробничого процесу, значною мірою сьогодні впливає на дохідність і конкурентоспроможність підприємств.

За умов розвитку ринкової економіки стратегічним стає завдання аграрної науки та практики щодо ефективної матеріалізації конкурентоспроможних наукових розробок. Тут, зрозуміло, не обійтися без співпраці з владними структурами. Адже йдеться про розв'язання проблеми загальнодержавного значення: створення за допомогою системи консультування й інформаційних послуг умов сприйнятливості агроформувань до

освоєння досягнень науки [9].

На наш погляд, рівноважний стан аграрної економіки означає, що вона почне функціонувати переважно на основі ринкових механізмів за державної підтримки формування необхідних інститутів розвитку. Перехід на інноваційний шлях передбачає не тільки модернізацію технологій виробництва аграрної продукції, а й зміну галузевої структури, форм організації виробництва та методів управління. При продовженні активної діяльності державних та місцевих органів управління з бюджетної підтримки аграрного сектору можна реально завершити специфікацію прав власності на землю в аграрних підприємствах, формування інфраструктури збуту агропродукції. Стануть помітними й результати першого етапу модернізації аграрного виробництва на інноваційно-інвестиційній основі.

### Висновки

*Сформулюємо ряд актуальних концептуальних положень, які доцільно враховувати під час розробки стратегії та політики інноваційного розвитку аграрного сектору України.*

1. *По мірі виснаження енергетичних та інших природних ресурсів, збільшення чисельності населення, загострення конкуренції на агропродовольчому ринку, зростання інших ризиків регулююча роль держави суспільно-економічного життя, у тому числі в інноваційній сфері, має зростати.*

2. *Якщо проблеми, які відчутно перешкоджають розвитку економіки, тривалий час не долаються існуючими ринковими механізмами, то їх розв'язання має взяти на себе держава. В Україні однією з таких традиційно є проблема інноваційного розвитку аграрного сектору.*

3. *Економіка аграрного сектору може бути інноваційною настільки, наскільки система державного управління АПК на рівні підприємств галузі є інноваційно орієнтованою.*

4. *Для переведення аграрного сектору України на інноваційний шлях розвитку недостатньо лише діючої фінансової, методич-*

*ної, інформаційної та консультаційної підтримки держави. Необхідно, з одного боку, істотно посилити названі види допомоги, з іншого – розширити напрями діяльності держави у вирішенні проблем інноваційного розвитку галузі.*

*Базуючись на перелічених концептуальних положеннях, можна зробити висновок про доцільність комплексного підходу до стимулювання інноваційної активності в аграрному секторі, а також про створення в системі державного управління АПК спеціалізованого блоку, що виконує функції інноваційного розвитку галузі, який охоплює державний, регіональний та районний рівні.*

*Основні функції зазначеного блоку: розробка стратегії, політики та програм інноваційного розвитку аграрного сектору; економічне стимулювання впровадження інновацій в підприємствах галузі (надання пільгових кредитів на реалізацію інноваційних проектів, пільгове оподаткування у період їх освоєння, страхування даних проектів на пільговій основі); організаційна, правова, інформаційна та консультаційна підтримка споживачів інновацій-*

ної продукції; всебічна пропаганда інновацій (організація виставок, семінарів та інших заходів); формування банку інноваційних ресурсів та забезпечення доступу споживачів до нього на безоплатній основі; підготовка конкурентоспроможних кадрів, розвиток науки, насінництва та племінної справи тощо.

Отже, на сучасному етапі піднесення аграрного сектору неможливо без переходу на інноваційний шлях розвитку, який є головним фактором підвищення ефективності в умовах ринкової економіки. Орієнтація вітчизняного аграрного сектору економіки на збільшення

інноваційної складової сприяє стійкому розвитку галузі в цілому, тому розвиток науки та інноваційної діяльності в аграрній сфері є одним з основних напрямів державної аграрної політики. Розвиток сучасного аграрного сектору має базуватися на новітніх досягненнях у галузі техніки та технології, передових організаційних формах та принципово нових методах інноваційної діяльності з метою скорочення циклу “наука–виробництво”, а венчурний капітал в Україні повинен стати ефективним методом фінансування інновацій та науково-технічного прогресу.

### Бібліографія

1. Безчасний Л.К. Формування інноваційної моделі економічного зростання в Україні [Електронний ресурс] / Л.К. Безчасний. – Режим доступу: [http://www.nam.kiev.ua/are/n\\_02\\_7/bezchasnyi.htm](http://www.nam.kiev.ua/are/n_02_7/bezchasnyi.htm)
2. Вікарчук О.І. Інноваційні процеси економічного розвитку [Електронний ресурс] / О.І. Вікарчук // Електронне наукове фахове видання: зб. наук. праць. – 2008. – № 4. – С. 108–118. – Режим доступу до журн.: [http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-1/Vikarchuk\\_108.htm](http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-1/Vikarchuk_108.htm)
3. Володін С.А. Реалізація інноваційного потенціалу аграрної науки: проблеми і перспективи / С.А. Володін // Економіка АПК. – 2011. – № 7 – С. 139–150.
4. Воротін В.Є. Державне регулювання та інвестиційна політика в умовах інтеграційного розвитку України: стан і перспективи / В.Є. Воротін // Менеджер. вісн. Донец. держ. акад. упр. – 2002. – № 1(17). – С. 23–30.
5. Гаман М.В. Державне регулювання інноваційного розвитку України: монографія / М.В. Гаман. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 388 с.
6. Закон України: Про інноваційну діяльність від 04.07.2002 р. № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>
7. Концепція реформування управління аграрним сектором. Проект / [Саблук П.Т., Ситник В.П., Лузан Ю.Я., Кропивко М.Ф. та ін.]. – К. : ННЦ ІАЕ, 2004. – 46 с.
8. Кулаєць М.М. Інноваційна діяльність в агропромисловому виробництві України / М.М. Кулаєць // Економіка АПК. – 2010. – № 6. – С. 113–119.
9. Лайко Г.П. Формування інвестиційної привабливості підприємств АПК: монографія / Г.П. Лайко. – К. : ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2005. – 202 с.
10. Макаров М.О. Ринок інновацій в аграрному секторі / М.О. Макаров // Економіка АПК. – 2009. – № 7. – С. 86–90.
11. Постанова Кабінету Міністрів України: Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року від 19 вересня 2007 р. № 1158 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page>
12. Організаційні форми і методи інноваційної діяльності у розвитку аграрної сфери економіки / О.Г. Шпикуляк, В.М. Русан, Л.І. Курило, П.В. Павлик, І.Ю. Розгон // Економіка АПК. – 2010. – № 12. – С. 119–125.

*Рецензент* – доктор наук з державного управління, професор **І.П. Приходько**